

Denník Jána Nošíka – vojaka z 1. svetovej vojny

Pavol Makyna (ed.)

Dňa 24. apríla 1916 musel ani nie osemnásťročný Ján Nošík z Lysej pod Makytou¹ na slovensko-českom pohraničí nastúpiť do armády, aby sa pripojil k miliónom ďalších vojakov, ktorí bojovali na frontoch dovtedy najväčšieho konfliktu v dejinách ľudstva. Postupne prešiel výcvikom a krvavými bojmi na rumunskom, talianskom a západnom fronte. Napriek obrovským ľudským stratám a tragédiám okolo neho sa mu akoby zázrakom podarilo prežiť bez vážneho zranenia až do 14. decembra 1918, keď sa z vojny vrátil domov. Práve týmito dátumami je ohraničený denník, do ktorého si priebežne zapisoval svoje zážitky a ktoré neskôr spísal strojopisom. Vďaka tomu sa nám po viac ako 103 rokoch „otvára“ až naturalistický obraz vojnového konfliktu v Európe prebiehajúceho medzi rokmi 1914 – 1918, počas ktorého trpeli milióny jej obyvateľov a v rovnakých číslkách možno hovoriť o množstve obetí.² Na konci 1. svetovej vojny zanikli stáročné monarchie a na ich troskách vznikli nové štáty, medzi nimi i Česko-Slovensko. O jeho vzniku sa Ján Nošík – pisateľ nasledujúcich riadkov, dozvedel niekedy na prelome novembra a decembra 1918. Následne sa do bojov už nezapojil a po návrate domov sa oženil, narodili sa mu dve deti a pracoval v rodnej obci ako mlynár. Tragicky zahynul 8. augusta 1972 na následky vnútorného krvácania potom, ako spadol zo strechy domu. Vojnový denník Jána Nošíka bol prepísaný podľa dostupného originálu slovami autora: „...tak ako sa skutočne všetko odohralo i s uvedením skutočných mien.“ Niektoré slová sme v malej miere upravili podľa súčasných pravidiel spisovného jazyka, iné sme nechali v pôvodnom znení, z dôvodu zachovania čo najautentickejšej podoby originálneho textu. Doplnili sme poznámky približujúce súčasnému čitateľovi lokality, kde sa Ján Nošík vyskytoval, a vysvetlivky niektorých zastaralých a slangových výrazov.

NOŠÍK, Ján: DENNÍK vojaka z 1. svetovej vojny.³

ROK 1916

Narukovanie: Dňa 24. apríla 1916 bol som odvedený na vojenskú službu ako malý chlapec, mal som práve 17 rokov a 8 mesiacov. 29. mája t. r. som narukoval do Trenčína k doplňovaciemu veliteľstvu, odkiaľ som bol zadelený

¹ Narodený 28. decembra 1898 v obci Lysá pod Makytou, vtedy nazývaná aj Fehérhalom.

² Viac o období rokov 1914 – 1918 v Púchovskom okrese, kde leží aj rodná obec J. Nošíka, pozri: MAKYNA, Pavol. Púchov roku 1918 a oslavy Dňa slobody v okrese do roku 1938. In: LETZ, Róbert – MAKYNA, Pavol (eds.): *Rok 1918 v historickej pamäti Slovenska a strednej Európy*. Martin : Matica slovenská, 2020, s. 114-135. Rok 1918 v historickej pamäti Slovenska a strednej Európy.

³ Archív autora, Denník vojaka z 1. svetovej vojny – napísal Ján Nošík, 35 s. Za poskytnutie denníka ďakujem Petre Pobežalovej z Púchova a rodine J. Nošíka.

ešte v ten istý deň do Nových Zámkov⁴ k 4. delostr. pluku. Tam sme ešte boli ubytovaní v Komárňanskej ulici v jednej pustej budove. Bola tam 1.-3. čata, mňa dali k 1. čate. Ako poddôstojník našej čaty bol Slovák menom Záhradník Ondrej – čatár. V čate poddôstojníkov u druhej robil Maďar Rób Frant. a v tretej tiež Maďar Fűury Julius. Slobodníci vo všetkých troch čatách boli Maďari a to: Fekete Pavel, Bekö Ján, Németh Jozef. Veliteľ náhradnej batérie 4 bol kapitán Penc Rudolf, npor.⁵ Küngl Frant. a službu vedúci Pollák Oskar rotm.⁶

Začiatok vojenskej služby: Z baraku Komárňanskej ul. po troch týždňoch rozdelili nás na polovice, z dolných žúp na dovolenku a my z horných žúp na poľné práce a až o mesiac nám sľúbili dovolenku. Tak nás poslali kosíť štátne lúky a pasienky do Veľkej Mane⁷ (Tekovská župa). Bolo nás všetkých 40. Kosili sme len v krátkych spodkoch oblečení po členky vo vode stojac. Seno plávalo po vode, množstvo pijavíc nás otravovalo až hrúza. Čiastočne som vyšpekuloval ako sa uliať z kosenia, a to tým spôsobom, že mnohí chlapi nevedeli vôbec nakúvať kosu (boli to remeselníci, ktorí ani kosu v ruke nemali), a tým som pod agátom nakúval kosy. Kosenie pokračovalo ďalej, napriek tomu nastali ďalšie dažde. Po lúkach sa miestami až po pás chodilo vo vode, niektorému sa prilepila pijavica, až tak vyskočil. A tu sme strávili 8 dní do 28. júna. Ďalej sa ozaj robiť nedalo, ušli sme a odmietli kosíť v tejto situácii. Pridelili nás k súkromníkovi na majer, do žatevných prác. Mináž⁸ sme mali z kasárni, len olovrant nám dával veľkostatkár, a to chleba s cibuľou. Povadili sme sa s ním, že za takú namáhavú prácu nedá nám poriadne jesť, tak nám začal dávať každému ku chlebu 1 korunu. Boli sme tu od 30. júna do 20. júla.

Prvá dovolenka: Dostali sme sľúbenú dovolenku na 4 týždne. Doma som sa cítil znamenite po prestálej ťažkej práci. Ešte dobre, že som si neuvedomoval ako bude ďalej a užíval som voľných dní ako som najlepšie vedel i keď smutno bolo v dedine. Z každého domu niekto chýbal i dvaja-traja, všetko narukované.

Po dovolenke: 21. augusta som sa vrátil k svojej čate. Stále sme čakali, čo s nami. Pri obsluhu diel to nebolo tak najhoršie, až naraz bol výber do poddôstojníckej školy. Naš čatár mňa vymenoval do nej, ale kamaráti ma odhovorili v poslednej chvíli, že načo si hlavu lámať a mať nejaké starosti, keď na fronte je lepšie byť obyčajným vojakom. Poslúchol som ich, čo som neskôr oľutoval. Dva týždne sa nič nové nedialo, až zas bol výber ku koňom. Mne sa

⁴ V čase 1. svetovej vojny aj Érsek Újvár.

⁵ Nadporučík.

⁶ Rotmajster.

⁷ V roku 1962 bola Malá Maňa s Veľkou Maňou zlúčená do jednej obce Maňa. Veľká Maňa sa v čase 1. svetovej vojny volala aj Nagymánya.

⁸ Zastaralo i menáž – spoločná vojenská strava.

ani nesnívalo, že by som sa mal hlásiť, ale zas moji kamaráti, aby sme boli všetci spolu, sa prihlásime. Moji priatelia boli: Piško Emil z Púchova⁹, Drienik Jozef z Lúka¹⁰ a Filuš Tomáš z Pov. Bystrice¹¹. Tak nás bolo vybratých 50. Vzali nás do maštali a prideliť kone na opatrovanie. Ale nám plán nevyšiel, ja som bol pridelený s Filušom do 4. maštali, Drienik do druhej a Piško do tretej, a tak nás rozdelili.

Od dela do maštale: Nastal pre nás nový poriadok. Ráno vstávať o hodinu skôr, teda o 4. hod. vyčistiť maštal, kone slamou orajbovať, obrok¹² koňom doniesť a dočkať, kým neboli nakrmené, až potom ísť na kávu – žbrndu. Sotva sme stačili vypiť, už sedlať kone. Bola to skúška pre každého. Bez vidiel len rukami odhadzovať hnoj, protivila sa mi táto robota s koňmi a k tomu to strašné sekírovanie. Za 14 dní som ako-tak navykol. Ráno teda hneď do rajtovne až do 12. hod. Potom zas kone orajbovať, a tak to šlo každý deň. Napríklad kamarát Piško bol tak od sedla „orajtovaný“, že mu krv tiekla až cez nohavice a na maródke ho doktor neuznal a povedal mu: „*Na sedle sa vám to stalo, tam sa to i zahojí.*“ Ale on od veľkej bolesti nemohol si ani sadnúť na koňa, tak sa skrýl do záchodu, keď sme šli do rajtovne. Ale zháňal sa po ňom rotm. Pavlovič a našiel ho skrytého v záchode.

Trestanie: Nešťastného Pišku dal Pavlovič vyviazať do maštale ku stĺpu na 2 hodiny. Úplne omdlieval. Vtedy ho sanitár povolil, naliť mu na hlavu vedro studenej vody a keď prišiel k sebe, nanovo ho vytiahol a pri zamdľevaní zas obliat, a tak to trvalo celé dve hodiny.

Pochvala: Rotm. Pavlovič prišiel raz za nami do „rajčule“¹³ kde sme cvičili na koňoch, vzal notes a zapisoval kto ako cvičí. Vybral z celkového počtu 50 vojakov 16 a medzi nimi i mňa. Sme sa zľakli, že nám dá ceduľku do magazínu pre šaty a na front. Ale nestalo sa. Prevzal sám nad nami velenie a šestnásti sme chodili cvičiť všelijaké kúsky na koňoch ako napr. „nožnice“ a pod., potom prekážky preskakovať. Neobstáli piati, ostalo nás 11. To trvalo štyri dni ustavične ráno od 7. hod. do 13. hod., na obed. Každé dve hodiny nám vymenili nové kone a stále cvičiť a cvičiť. Piaty deň prevzal velenie nad nami nadp.¹⁴ Veselák, prísny ale dobrý. Hovoril nám: „*Chlapci keď ma budete poslúchať za tieto dva dni, na tretí deň bude prehliadka – príde generál – kádrový veliteľ a ktorý obstojíte nepôjdete skoro na front.*“ Počas jeho velenia zas dvaja neobstáli, ostalo nás 9 vojakov, ktorí sme pred generálom cvičili.

⁹ V čase 1. svetovej vojny aj Puhó.

¹⁰ V čase 1. svetovej vojny aj Alsórétfalu.

¹¹ Považská Bystrica v čase 1. svetovej vojny aj Vágbesztercze.

¹² Krmivo pre dobytok. Pravdepodobne ovos pre kone.

¹³ Zastaralo jazdiareň.

¹⁴ Nadporučík.

Dostali sme pochvalu a príkaz nás na front neposielať. A tak nás deviatich nechali v zázemí, ostatní šli na front medzi nimi i Piško. Kamaráti Drienik a Filuš vyhli sa odveleniu na front, lebo predtým boli pridelení na poľnohospodárske práce, keď namiesto nich došli do kasárni staršie ročníky, ktorí boli ešte v roku 1915 ranení na ruskom fronte a už po vyliečení z nemocnice ich poslali teraz na front.

Inštruktor: Nás deviatich ubytovali v Slovenskej ulici a boli sme inštruktormi nad novými vojakmi čo prišli. Tu nám bolo zasa na nejaký čas lepšie. A strávili sme tu i Vianoce.

Druhá dovolenka: Na Nový rok dostal som 3-dňovú dovolenku. Nebolo mi veselo ani doma. Už som si dobre uvedomoval, že sa frontu nevyhnem a je len otázkou času, kedy nás odvelia. A tak s obavami som sa vrátil naspäť po plačlivých rozlúčkach doma.

ROK 1917

Príprava na front: Po návrate z domu bol hneď výber do marš-kompánie¹⁵. Najskôr vyberali k poľnej batérii¹⁶, kde som bol i ja vybratý, potom k horskej delostreľbe, ostatných medzi nimi i Drienika i Filuša. Kde som bol ja pridelený nemal som žiadnych známych a bolo mi smutno medzi samými cudzími. Radšej som sa dal preložiť kde boli kamaráti, hoci tu bolo horšie pri malých delách zvaných „čim-boch-boch“, ale už mi bolo jedno, jak mňa smrť minie tak i tu ma obide. Dňa 6. januára sme sa obliekli do nových šiat, ale nakoľko nemali dostatok šiat, mali sme úmysel zatiaľ nejak domov ufujazdiť. Ale útek sa nám nepodaril. Chceli sme si z domu ešte nejaké potraviny vziať, lebo nás biedno chovali. Ubytovaní sme boli mimo kasárni, takže plán bol pripravený.

Útek: A tak všetci traja kamaráti, teda Drienik a Filuš so mnou, vyhli sme sa strážam pod bránou, pred polnocou prichádzal vlak od Budapešti do N. Zámkov, tak už sme boli pripravení, lenže sme museli všelikade obchádzať, aby nás pohotovosť nechytla. Na stanici sme čakali ukrytí medzi plotmi a spomenuli sme si na cestovné lístky. Nechcel nik ísť, tak som šiel ja rovno k oknu a pýtam si lístky, keď ma naraz osloví pán v civile a pýta odo mňa orlaubsien¹⁷. Bol to detektív. Až mi ostalo horko a vyšiel mi pot na čelo. Spamätal som sa a hovorím: „Kamarát má ho vonku, idem ho zavolať“, ale na peróne medzi ľuďmi som sa stratil. On sa však rozbehol, privolať ďalších píšalkou a nastala honba za mnou. Medzitým som však stihol dať vedomosť tým dvom schovaným priateľom konča nádražnej budovy (z jednej strany od železnice boli šopy a sklady a z druhej strany plot vysoký 3 m, pretiahnutý

¹⁵ Skupina vojakov s rozkazom odísť na front.

¹⁶ Vojenská jednotka ľahkého delostrelectva.

¹⁷ Správne „Urlaub sein“ – povolenie na dovolenku.

vrchom pichľavým drôtom, medzi tým ulička, ktorou sme sa dali na útek). Ale už sme boli u konca uličky na konci zastavanej a prenasledovatelia za nami. Nezbyvalo nám, len preliezť plot, dokrvavili sme ruky i nohavice Drienik roztrhnul, ale ticho sme ostali učupení pod plotom. V tme nás nemohli nájsť. O 15 min. prichádza vlak do nádražia. Nemeškajúc, zamiešali sme sa medzi ľuďmi a rovno skočili do vlaku. Za nami v päťách – detektív, chytil Drienika za rameno a pýta sa: „Hova utazig maga?“¹⁸ Drienik na to: „Galantára“. A on: „A dok én néket Galantát. Mars lefélé!“¹⁹ Preklad: Kde sa veziete? Na Galantu! Dám ja Tebe Galanty, marš dolu!“ a zhodil ho z vlaku. Vtedy som už ďalej nečakal, skočil som z vlaku a dal sa do behu medzi ľuďmi smerom pod železničné mosty (bolo ich šesť, pod ne viedla cesta na Sihoľ, kde bolo vojenské cvičište, Drienik za mnou a za nami prenasledovatelia, až na Sihoľ, zasa nám tma pomohla skryť sa medzi vrby pri rieke Nitre, bez toho, že by sme boli jeden o druhom vedeli. Asi po hodine, keď sme už necítili nebezpečie, vyliezol som a pomaly sa vracal naspäť na ubytovňu. Býval som u jedného gazdu. Cestou som hrozne nešťastný, že sa nám nepodaril útek, utešoval som sa tým, že si žiaľ zalejem borovičkou, ktorú som dostal v balíku z domu deň pred týmto. Šetril som si ju, že až pôjdem na front, sa mi zide. Aké bolo však moje sklamanie, idem vybrať fľašku a tá prázdna. Boli 4 hod. ráno. Mal ten gazda prideleného Rusa zajatca a ten mi fľašku vyprázdnil. Keby mi prišiel v ten moment pod ruku istotne ho zaškrtím, aký som bol rozzúrený. Drienik prišiel o 6. hod. spolu sme sa utešovali a ukľudnili. Filušovi sa podarilo dostať sa domov, prešmeknul sa do vlaku medzi ľuďmi a po ňom už nepátrali. Hlavne, že sme boli na slobode! Filuš prišiel za dva dni, skočil i k našim domov, doniesol občerstvenie v balíku.

Odchod na front: 9. januára sme sedali na vlak a šli do Arádu²⁰ cez Budapešť – Cegléd - Szolnok – Segedín – Bekesczábú - Arad. Cesta trvala 5 dní. Potom sme 14 dní boli v Aráde kým sme všetko dofasovali: strelivo, karabíny, telefón. zariadenia atď. V Arad - Gaju²¹ sme sa naložili a odtiaľ pohli vlakom 28. januára na rumunský front. Šli cez Marosz–Vászárhédy²² - Kerdivasárhély²³ do Maroshévizlu²⁴, kde nás vyložili a ubytovali v jednom deštennom²⁵ baraku si vraj odpočinúť. Bol to za odpočinok, zima s nami len tak lomcovala, ešte ako sme vyšli z Aradu, boli sme preziavnutí a nikde ani trocha tepla. Tu sme si políhali na holú zem, bolo nám do zúfalstva, ledva sme sa rána dočkali. Ráno 5. februára sme šli ďalej pešo do Belyboru - dediny vzdialenej 35 km, dorazili

¹⁸ Správne „Hova utazik maga?“.

¹⁹ Správne „Adok én neked Galantát. Mars, lépj le!“.

²⁰ Po podpísaní Trianonskej zmluvy v roku 1920 súčasť Rumunska.

²¹ Dnes je časť mesta Arád.

²² Správne Maros-Vászárhely – dnes Târgu Mureș v Rumunsku.

²³ Správne Kézdi Vászárhely - dnes Târgu Secuiesc v Rumunsku.

²⁴ Správne Maroshéviz – dnes Toplița v Rumunsku.

²⁵ Z drevených dosiek.

sme na smrť unavení o 22.00 hod. Všetko vyrabované, vypálené, nebolo kde hlavu skloniť. Konečne sme našli pre kone jednu búdu pri rozváľanej chalupe, no žiaľ sa pozerateľ. Každý skáče od zimy. Snehu vyše metra a neni sa kde zohriať. Nezbyvalo, len ľahnúť do mäkkej periny - snehovej a prečkať do rána. Že nám táto noc bola strašne dlhá netreba hovoriť. Ráno sme dostali trochu čiernej teplej žbrndy zvanej káva a komisár²⁶ a šli ďalej na jeden kopec 850 m výška. Do palebného postavenia. Delá sme museli po kuse rozobrať a povrazmi hore ťahať, lebo kone tam nemohli vystúpiť pre ľady. A s koňmi sme sa vrátili do dediny. Pri dennom svetle sme našli jeden polorozbitý dom, kde sa dalo ako tak bývať. Za 4 dni prišiel rozkaz, aby sme hneď šli s koňmi do prvej línie, všetci mladí. Ostali len starí nad 50 rokov, ktorí ledva nohy vláčili, tí patrili do druhej línie ako muničná kolónia. 10. februára sme boli postavení, predsa len na tom kopci i s koňmi, ktoré sme tam museli dotiahnuť. Bola tam z dosák narýchlo zbitá maštaľ so škárami na štyri prsty bez okien. Čakali sme, kedy nám donesú niečo pod zuby, od hladu a zimy ani sebe podobní. Koňom sme aspoň čečiny nanosili a každý deň medzi ne nové tyče dávať. Chúďatá kone najviac boli živé ohrýzaním dreva - tyčí a čečiny. Konečne na druhý deň doniesli nám jedlo, polievky, mäsa ako prst, večer a ráno trochu čiernej kávy a komisár. Niekedy nám dávali kukuričnej kaše, to bola bitka o ňu. Chlapi sa fackovali, lebo sa ťahali o kotol, kde niečo ostalo a chceli vyškrapovať. Tu sme boli až do 15. marca o tejto psote, bez toho, žeby sa bolo bojovalo, až sme dostali rozkaz, že pôjdeme do iného palebného postavenia. Tu sme zažili hladu, zimy, sekirácia²⁷ najvyššieho stupňa. V tej maštali kone pre hlad a zimu, museli sme dvíhať, aby stáli od zoslabnutia. Rozkazy na nás boli len pucovať a pucovať kone a tak bolo zima, že sa nedal česák v ruke udržať. Vojaci veru nemali vôle denne stále kone drhnúť. I stalo sa, že čatár Gabó a rotm. Kiss hlásili nadpor. Venés Pištovi, že nechceme pucovať kone. Ten dal rozkaz k vizite. Na druhý deň skutočne došlo k prehliadke koní. Ráno ešte po zime a tme, dať sa do pucovania. O 1 hod. na obed mala byť prehliadka. Ja som mal našťastie bieleho koňa, nebol ufúľaný, ale na hnedákoch a čiernych bolo prach vidieť, čo ako ich dreli. Na tú smolu cez obed vonku svietilo slnko a tak vyzerali kone, akoby na ne otruby nasypal. Nadpo. Venes držal hliadku, predou mnou išli traja, zúrili a dali ich zapísať. Ja štvrtý, pozrel sa na koňa a hovorí: „*štram chlapec*“ koňa dobrý. *Šak ja vás naučím.*“ Zapísal 14 vojakov. Venes začal rečniť maďarsky, ako vždy všetko velenie v maďarčine sa dialo, len nadávky vedel i po slovensky, len tak hučalo: „*vy svine, hovadá, psohlavci,*“ atď. Každý na poučenie pre začiatok dostane 10 palíc, kto je za písaný. „*Čatár Szabó, menujte ich!*“ Prvý bol vyvolaný Mikuláš Pavol.

²⁶ Chlieb vo vojenskom slangu.

²⁷ Sekyrácia – neustále obťažovanie/otravovanie.

Palicovanie: „Mikuláš, nastúpiť!“ Ide, zohne sa, Vesz kričí: „Nadragodle! Nohavice dolu a tnite dobre, lebo ich vy dostanete rotmaj. Kiss.“ Tak teda udieral poriadne až z lieskovice triesky frčali, chudák sa od bolesti po zemi váľal. Druhý nasleduje Mikla, potom Róll, Šmikala Ján, Bitto Jozef, Ťurge Vincent. Na neho keď prišiel rad, hovorí Veneszovi: „Pán nadpor. Ja som slúžil 3 roky na ruskom fronte, kde som bol ranený a po uzdravení som sa dostal k tomuto pluku. Nikdy som nebol trestaný, prečo pre takú malichernosť mám dostať?“ „Fog meg a pofát! (Drž papuľu!) Kiss pridajte mu ešte päť.“ Dostal chudák 15 palíc. A idú ďalší: Filuš, Balogh, Žuffa, Bezák, Šimala, Drienik, Kocúr a Hornoš Ján. Po výplate Venesz hovorí, že: „To bolo na začiatok, keď sa nepolepšíte, budeme pokračovať na zvýšenie palíc. Rozchod!“ Hnus to bol prvého stupňa, niektorí od bolesti plakali a bedákali, iní kliali. Drienik mi hovorí, že do šesť napočítal, viac nevie koľko ich bolo. Za nejaký čas život zostal znechutený, nikomu nebolo do reči. A prišiel čoraz väčší hlad na nás ... nastal nový poriadok vo fasovaní. Dostávali sme 2 a pol komisára na 5 dní, čo sa zjedlo za dva dni a ďalšie dni veľkí hladoši kradli šetrnejším chlapom a páchateľ sa nezistil. Mne tak zmizli dva komisáre. Nakoniec sa predsa najväčší páchateľ zistil, bol to Vrabel Pavel od Kysúc, udali ho k raportu, dostal za krádež 25 palíc a pokradnutý chlieb vrátiť. Za 14 dní si nemohol sadnúť na zadnú časť tela. Dňa 16. marca sme teda šli do ďalšieho palebného postavenia 5 km naľavo, kde sme už delá doviezli koňmi. S koňmi sme sa potom vrátili do dediny.

Trest – vyviazanie na stromy: Raz sa stalo, čo sme bývali v dedine po zbúraných domoch, že sme si urobili vonku oheň a zohrievali sa, lebo ešte stále bola silná zima. Prišiel mi na um domov, vošiel som do baraku k mojej batožine napísať kartu, keď v tom počujem z vonku strašný krik. Mladý prapor.²⁸ Feidenger sopliak išiel na voze s vojakmi pre fasung. Chlapi pri ohni ho nezbadali, až bol pri nich. Spýtajte sa ich, či nevedia aká je povinnosť vojaka, keď ide dôstojník. Už vedeli, že je zle. Popísal si ich mená a hovorí: Zajtra ráno sa hláste u nadpor. Venesza k raportu. A tak ráno za tmy 12 km museli ísť za Veneszom vo fujavici. Tam svoje dostali. Za 1 hodinu museli byť vyviazaní po stromoch až im prsty na rukách poomrzali. Odtiaľ prišli večer, celý deň bez jedenia a v takej hrúze a hnusnom počasí. Bolo ich tam 6: Trimmel, Roll, Bezák, Balógh, Bitto a Šmikala. Na druhý deň ráno každý si opatril kone, jedine Trimmel nie, jeho kôň zostal opustený. Čatár ho zháňal, našiel ho ležať a s nadávkami mu vylepil facku. Trimmel rozzúrený ešte zo včerajška tak zmlátil čatára, že zostal ležať a zmiznul. Bol to Nemeč od Viedne. Išiel na veliteľstvo sa sťažovať. Vylíčil trestajúce spôsoby Venesza. Kým sa vrátil, už tu bol rozkaz od veliteľstva Veneszovi, že ak neprestane s takými

²⁸ Práporčík.

trestami, bude degradovaný. Inak sa mu nič nestalo. Ale nám sa poľahčilo. Od toho dňa bol koniec takýmto strašným trestom.

Premiestnenie: Na konci apríla sme dostali rozkaz stiahnuť sa doľava, čo bolo pri Bukovine²⁹ pred Dorna-Vatru³⁰. Tu sme zasa mali palebné postavenie a zdržali sme sa tu dlhší čas, stavali sme zákopy, bunkery, maštal', cestu serpentínovú na jeden veľký vrch. Keď to bolo hotové, prišiel rozkaz, že nastane ofenzíva – Rusi sa chcú prebiť a my sa musíme presťahovať. A tak 2. júla sme išli do Hološárki neďaleko Borseku³¹ bez oddychu v hlade, smäde a horúčave a hneď v noci vyťahnuť delá na vrch, lebo hneď ráno má začať útok. Tento sa ráno neuskutočnil a čakali sme, čo bude ďalej. Asi o 7. hod. večer – bolo až príliš ticho – zrazu sa strhne boj, Rusi zaútočili, granáty len tak hviždia okolo uší. Teraz útočia naši, podarilo sa útok odraziť. Rusi utrpeli ťažké straty, naši pešiaci, ktorí boli prví v útoku. mali straty, z nás však ani jeden nepadol. A už každý deň odohrával sa boj. Nie tak silný ale straty sú. Tu sme boli do 28. júla.

Bližšie k frontu: V Mároshhevízu sme sa naložili do vagónov, viezli sme sa noc a deň do Kézdivašarhelyn. Vyložili sme sa na pažiť a ráno pešo ďalej do Berecku³², odtiaľ cez vrch do Ojtozu³³, potom Šošmez³⁴. Šli sme 3 dni, cez noc sme nepochodovali, bol odpočinok. Po 80 km sme dali na miesta delá, s koňmi sme šli pre náboje a obrok koňom na stanicu. Útočné postavenie sme stavali medzi Slanicami³⁵ a Šošmézom dňa 7. augusta. Do 4. hod. sme mali všetko povozené a ráno o 8. hod. začal útok. Bolo nás tam veľa. Nás 4 batérie, Nemcov tri, pred nami pešie pluky nemecké, uhorský pluk 14. a 15. a 7. pluk Ulánov (Poliaci) a iné delostr. pluky. Rumuni boli pred nami na vrchu Zungori, ktorý bol celý rozstrieľaný keď 24 batérií páliło do neho ráno od 8. hod. do šiestej večer radový oheň. Po šiestej večer bola paľba zastavená, dostali sme rozkaz ísť napásť kone. Asi 150 krokov pred delami bola pekná tráva, chudiatka kone už druhý deň nič nedostali ako aj my, keď zrazu sa začnú sypať šrapnele. Každý ostal ako pomätený, mužstvo i kone utekali do hory skryť sa kde kto mohol. I ja som bežal po ceste a guľky len fičali, črepina mi zasiahla líce len okrajom, čo mi zdrela kožu. Zranilo nám 12 koní, z nich 4 sme museli odstreliť. Kamarát Jancek bol zranený – guľka mu preletela cez krk, odviezli ho do nemocnice, po uzdravení bol poslaný za nami, ale vtedy sme už boli na talianskom fronte. Po tomto útoku sme ešte ostali na mieste a ráno sme sa

²⁹ Bukovina je historické územie ležiace medzi r. 1775 – 1918 v rakúskej monarchii, dnes rozdelená medzi Ukrajinu a Rumunsko.

³⁰ Dnes mesto Vatra Dornei v Rumunsku.

³¹ Mesto Borsec v Rumunsku.

³² Dnes dedina Brețcu v Rumunsku.

³³ Správne obec Oituz v Rumunsku.

³⁴ Správne Sósmező, dnes obec Poiana Sărată v Rumunsku.

³⁵ Asi dnešné kúpeľné mestečko Slănic – Moldova v Rumunsku.

pohli na vrch Zungoriu. Cesta, ktorou sme šli, bola posypaná mŕtvami a ten zápach až nás pridúšalo, nie div, veď už tretí deň ležia v tej horúčave až sú čierni jako hlaveň. Tu vidieť v dekunku³⁶ 6, tam 10, tam sedí jeden, podídem k nemu či nepotrebuje niečo a on mŕtvy. Zamyslím sa nad sebou, či to nečaká dnes – zajtra i na mňa. Idem ďalej cez kopce mŕtvov a tu počujem hlas napravo a to náš nadpor.: „*Nechodte ďalej, tu bude palebné postavenie.*“ Ozaj príjemné miesto. Nuž ale musíme sa pripraviť na to najhoršie.

Silné boje: Všetko ide v čo najväčšej rýchlosti. Kopeme jamy, aby sme mali ako-taký úkryt do kríža, tu sa začne hneď zas streľba. V doline rachotia ručné granáty, guľomety a pušky. O chvíľu dostaneme tel. správu, aby sme útočili, že nás chcú obkolesiť. Boli sme v takom mieste, že sme dostávali z dvoch strán „šúsy“. Boli sme presvedčení, že ani jediní nevyviazne živý. A predsa Pán Boh robil divy, až na malé poranenia sa nám nič nestalo vážneho, ale museli sme v tom bezútešnom prostredí zotrvať do druhého večera. Keď sme sa pohli ďalej, nedalo sa pre mŕtvoly, museli to z pod nôh odpratať, aby kone mohli prejsť s delami. Došli sme na vrch Kozna neďaleko mesta Okni³⁷. Prechádzala celá trupa vyšších dôstojníkov s mapami a potešovali nás: „*Nebojte sa chlapci, už budeme postupovať, len vytlačíme nepriateľa po mesto Okni, tam už sú roviny, budeme sa mať lepšie.*“ Lenže sa zmýlili. Nepriateľské vojská mali také opevnenia na vrchoch, že sa nedali z nich vyhnať. Tak sme prišli do nového palebného postavenia, delá sme rozložili a vrátili sme sa s koňmi pre náboje na Zungori. Kone len tak plantali nohami od slabosti. Drienikov kôň spadnul, dostal nejaké krče, nechali sme ho tam i s Drienikom v tom množstve mŕtvov. Prosil ma, aby som hneď poslal nadpor. – lebo bez povolenia jeho nesmel sa kôň opustiť a ani odstreliť. Trvalo mi to deň i noc, kým som uprosil nadp., aby sa šiel pozrieť. Zatiaľ som sa staral o Drienika, aby hladom nezahynul. Druhýkrát, keď som mu niesol jesť, nepriateľ ma zbadal a spustil na mňa z guľometu. Našťastie – či Osud – ani jedna do mňa. A to bola predzvesť k útoku. Nemecká pechota útočí na vrch Pravidlo, už sú na polovici vrchu, keď tu Rumuni z vrchu zaútočili (z lepšej pozície). Nemci vidia svoje nerovné žiadajú delostr. odrezanie útoku, keď zrazu ktorási batéria zo zadu začne páliť do Nemcov, nastal zmätok. Nemci cívli natrvalo a mnoho ich padlo. O hodinu neskôr dostali posilu, znovu útočila pechota spoločne i s nami, takže sa im podarilo dobyť cieľa. Ja som odišiel od Drienika, ale už som stretol nadpor. Išiel ho pozrieť. Odstrelil koňa a Drienik sa vrátil so mnou. Bolo to 12. augusta.

³⁶ Úkryt.

³⁷ Asi dnešné mesto Târgu Ocna v Rumunsku.

Prozreteľnosť božia? Na Kozne sme boli už pár dní, od útokov vyčerpaní, dostali sme rozkaz, že si môžeme niektorí odpočinúť. Potom zas ďalší. Odišiel som neďaleko hája, v ktorom sme boli rozložený asi 200 m a ľahol som si do trávy, nachvíľu som zaspal. V tom ako by som bol napomenutý Božou prozreteľnosťou, vstanem rýchle a bežím naspäť. Ešte som dobre nedošiel, počujem hvizdot granátov a jeden presne dopadnul na moje vyležané miesto, až mi mráz chrptom prebehol. Ostala tam veľká jama. V ten deň ranilo poručíka do nohy a desiatnika Kapela pretrhlo na poly. Keď odnášali por.³⁸ sanitéri, hovorí nadp.: „*Dal bych 10 tis. keby ma takto zranilo, aspoň bych z toho pekla vyšiel.*“ A to sme si všetci priali. Menšie zranenie a preč, preč. Boli sme v takom mieste, ešte ikverové guľky nás navštevovali. Kuchára ranilo do brucha, telefonistu do boku, len sa vyvrátil a bol hotový a ďalších niektorých do nohy.

Hlad sa zväčšuje: Jedli sme trpké plané hrušky, čo sme tu našli na strome. Niektoré noci celé prší a schovať sa neni kde. V noci je pomerne ticho, vo dne strieľame na mesto Okni, spať sme si odvykli pre zimu a najmä hlad. Tak sme tu strávili do 4. septembra. Rumuni boli dobre opevnení pri meste. A 5. septembra sme dostali rozkaz vymeniť Nemcov na druhom vrchu cez Slanicu. Nemci s radosťou odtiaľ šli a dívali sa na nás priveľmi sústrastne, až nám bolo clivo. Postavili sme delá, vrátili sa popásť kone, kopali jamy pre úkryt. Len jedenia žiadneho, pochrúmal som kúsok starého komisára a k tomu trpkú hrušku.

Strašný deň: - najhorší na tomto rumunskom fronte. A to 9. septembra 1917. Ráno sme šli s Drienikom na trávu pre kone už o 4. hod., keď zrazu počujeme hvizďanie granátov, ukryť sme sa nemali kde, len sme ľahli na zem a celých nás zasypalo. Ledva sme sa vyškriabali a leteli sme do palebného postavenia, kone ženieme do hája. Naraz začujeme hučať lietadlá nad nami, kone sa vyplašili a rozutekali, granáty explodujú, šrapnele³⁹ trieskajú, lietadlá bombardujú. V háji sme sa prikvačili tesne k zemi, keby bolo čím, vyhrabeme si jamu. A už začali sa sypať plynové granáty, išlo nás zadusiť. Na šťastie začal vietor smerom na nepriateľa. Ten musel prestať útočiť plynom, aby nepodusil vlastných. Pred našimi delami explodovali granáty, nebolo možné k nim pristúpiť. Ešte dobre, že náš vrch tak ostrý a kratšie časované náboje ostali na vrchu a časované dlhšie padali nižšie nás pod kopec. Asi o 5. hod. jeden granát vrazil blizo mňa do stromu, o ktorý bol uviazaný nadpor. kôň. Odtrhlo mu hlavu a črepina cez neho preletela, hneď bol hotový. Ranilo piatich mužov, sanitéri ich odniesli. Trvalo to až do 9. hod. večer bez prestania. V noci, keď utíchlo, šli sme odrať toho koňa a varili sme mäso až do rána. Neostalo z neho,

³⁸ Poručík.

³⁹ Druh delostreleckého streliva – strelivo prispôbené pre časovanú strelbu a obsahujúce drobné guľôčky, ktoré sa pri roztrnutí rozprsknú.

len kopytá a vnútornosti. V takomto položení sme boli 4 dni, až na piaty sa boj utíšil. Nadpor. telefonicky volal majora, aby nás presunul, že tu nevydržíme. Odpovedal, že aj čo do jedného padneme, musíme vydržať. Avšak tretí deň prišiel plukovník a dal rozkaz nás presunúť. Tak už na druhý deň - v noci sme šli na vrch Pravidlo. Delá sme postavili a niekoľkí sme šli dolu do Slanice, kde boli ubytovaní Nemci, ukradnúť zemiakov a všeličo iné, lebo oni mali lepšiu mináž. Tu boli boje, ale oveľa menšie, dalo sa tu vydržať. V tomto mieste sme boli do novembra. Ešte 25. septembra. Dostal Drienik dovolenku na 24 dní, za ten čas som chodil pre fasung s kočišom na lanovú dráhu, tým spôsobom nám vrchy posielali fasung. Už sme ani tak nehladovali.

Výskyt červienky: Koncom októbra nastala epidémia červienky, mnoho chlapcov odviezli do nemocnice, mnohí pomreli. Ja som chvalabohu tomu obišiel. Videl som však na kamarátoch aké sú to ťažké bolesti, ako sa zvíjali a stonali od bolesti. Bolo mi tu dosť smutno, kamaráti v nemocnici a najlepší priateľ Drienik na dovolenke. Ale už 20. októbra prišiel Drienik a doniesol mi z domu pakeľ⁴⁰, rád som ho uvidel. Jeden deň som sa stretol s Medňanským so Streženíc. Skamarátili sme sa a hneď mi bolo veselšie. V týchto dňoch sme videli ako zhorela vojenská nemocnica (predtým to boli kúpele rumunského kráľa zvané Carmen-Silva). Pacienti vyskakovali z okien ale mnoho ich zhorelo.

Vyznamenanie: Dňa 25. októbra dostali sme bronzové metále a válečný kríž za bojové zásluhy (za to peklo, čo sme vystáli pri útočení na mesto Oknu).

Idem na výlet: Raz prišiel poručík od našej batérie a vyzval nás, kto sa chce dobrovoľne prihlásiť na veliteľstvo pre rozkaz do Šošmezö. Ja som sa prihlásil, aby mi myšlienky sa trochu rozptýlili. Na druhý deň zavčas rána som vyšiel, cesta viedla cez veľkú bukovú horu, kde sa ešte sem-tam našiel nejaký zabudnutý mŕtvy z bojov. Na miesto som prišiel o 13. hod., ale do 16.00 hod. som musel čakať. Pochodil som po meste, zohnal 5 komisárov a v určenú hodinu som prišiel na veliteľstvo a dostal potrebné veci. V tom príde des.⁴¹ a hovorí mi: „*Načo by si šiel pešo v noci, budeme posielat' do prvých línii pre Vaše batérie fasung, zvezieš sa i Ty.*“ Za chvíľu už idú vojaci na vozoch s fasungom, na jeden voz som prisadol a šli sme asi 20 min. na stanicu lanovej dráhy. Tam vojaci fasung vykladali do košov, do jedného som si sadol ja a už sa nesiem. Pochvaľoval som si ako fajn, nemusím v noci pešo sa namáhať. V tom lanovka ostala stáť – rozmýšľam prečo asi – som vo výške asi 100 m medzi nebom a zemou, práve sa zotmievalo. Pozrel som dolu, hlava sa mi zatočila, viackrát som sa nedíval pod seba. Trvalo to vyše hodiny, veselo mi

⁴⁰ Zastaralo balíček.

⁴¹ Desiatnik.

nebolo, kým sa dala mašinéria do pohybu. Čas som si krátil uhrýzaním komisáru, len keď ma zima drvila. Konečne som sa dostal hore na stanicu. Ďalej som v noci nešiel, však prídu naši pre fasung vozmi, zveziem sa. Tak sme si urobili ohne, piekli sa zemiaky a noc ubehla. Ráno doviezli nemeckého vojaka raneného, na rýchlu prepravu lanovkou dolu. Naložili ho na k tomu usposobený kôš i s posteľou a tu vidíme v jednom mieste, asi 150 m výške, sa utrhnul stĺp lanovej dráhy, drátami trhlo a všetky koše spadli a vojak rovno zletel na peň. Na mieste bol mŕtvy. Vtedy som si uvedomil aké vozenie je lanovkou. Na miesto som prišiel šťastne. Bola tu novota, došli pešiáci v zálohe doplniť chýbajúce mužstvo, cvičili ručnými granátmi, pričom sa jeden roztrhnul a 13 chlapov bolo na mieste zabitých. Mali slávnostný pohreb, dve kapely hrali, kamaráti si ich náležite uctili.

Ďalšie nešťastie sa stalo: V noci sa chytili horieť sklady vedľajšej batérie s potravinami, ktoré pred pár dňami doviezli, vojaci chceli zachrániť čo sa dalo, skákali do ohňa za konzervami, keď por. Zimaný palicou začal šľahať vojakov, ktorí si zachraňovali jedlo. Jednému prerazil líce, až prišli nemeckí vojaci a dôstojník nášmu por. vynadal do maďarských psov, takže prestal a ukrutne sa jedoval, ľahol si na dosku a hryzol si pery.

Ďalšie premiestnenie: Dňa 2. decembra sme sa sťahovali na nové palebné postavenie cez Ojtoz do Berecku, odtiaľ vlakom do Čik-sent-Martona⁴², tam sme boli dva dni a dve noci ubytovaní po gazdoch. Ja s Drienikom sme boli u takého skupáňa gazdu, dával nám len v šupe uvarené zemiaky, ale v komore mal plno udeného mäsa. V noci sme ustriehli, odrazili bodákom zámok a vzali celú lopatku a k tomu na prídavok vrece zemiakov z pod posteľe, na ktorej spal. Zaniesli sme to pod most, kade sme ráno mali prechádzať. Z dobrej vôle sme to nekradli, veru nás len hlad k tomu dohnal. Ráno sme šli pešo 40 km v takej tuhej zime, že i tie ukradnuté zemiaky nám zamrzli. Ale i také nám pochutnali. Spali sme pod holým nebom, v deke zakrútený, div že sme nezmrzli. Ráno sme šli ďalej Čobánoščsku dolinu na vrch výška 2000 m zvaný Šöoveyeš, tam sme zakúsili. Delá sme nechali v polovici vrchu v palebnom postavení, ktoré mali za cieľ tie končiare nadstreľovať a s koňmi sme šli nazad do Uz-volgyu⁴³ 50 km pešo, čo sme už raz urobili. Tam sme boli v druhej línii, keď prišiel rozkaz od nadpor. aby 5 koní s vojakmi prišlo hore do prvej línie, treba vodu voziť do kuchyne, lebo je ďaleko pod vrchom a tiež telefonistom dovážať stravu. Prihlásili sme sa my traja verní kamaráti (ja, Drienik, Filuš) potom Móc a Mokry. Bývanie sme mali také, že na baraku bola strecha z jedľových kôr deravá. Mali sme i kachle, čo z toho keď ráno sme sa našli snehom zaviatí. Ráno sme skrehnutí vypili čiernu žbrndu a hybaj rezať drevo

⁴² Správne Csíkszentmárton, dnes obec Sânmartin v Rumunsku.

⁴³ Správne Úzvölgye, dnešné údolie Valea Uzului v Rumunsku. Nachádza sa tu veľký vojenský cintorín obetiam 1. a 2. svetovej vojny s viac ako 1 300 obeťami.

a vynášať dobrý kus cesty z doliny hore. Na vodu sme chodili so súdkami. Zo začiatku len toto bolo našou povinnosťou. Ale prišiel i na nás rad chodiť na stráže. Pri jednej službe som skoro trafil telefonistu - kamaráta Rittera. Bola snehová metelica, tma jak v pytlí. Počujem šuchorenie neďaleko, namieril som, len na môj dotaz kto tam, sa ozval – spájal dráty. Chvíľu sme debatovali, len sme mali strašný hlad. A tak prišli ďalšie Vianoce vo vojne. Na štedrý večer sme dostali čaj s rumom, makové rezance a 2 dcl vína! To bolo radosti. Po sviatkoch sa vrátil život do starých koľají i s hladom.

ROK 1918

Tretia dovolenka: 27. januára dostal som konečne dovolenku. Po 13. mesiacoch bol som doma aj s cestami 28 dní. Ani neopisujem ako bolo doma radosti, že vôbec žijem a zdravý, rozprávaniu a dotazovaniu nebolo konca. Tiež som navštívil kamarátových rodičov, známych.

Znova na rumunskom fronte: Po návrate bola zmena, vystriedal nadpor. Venesza nadp. Čič Juraj, tiež Maďar a praporč.⁴⁴ Rutkač, to bol Slovák. Koňa som tiež mal už iného, banoval som za mojím bielym, chudák pošiel mi verný druh. S novým koňom som nebol spokojný, mal vši (ktorých sme mali všetci dosť) bol vyziably a slepý. Hneď prvýkrát idem s ním na drevo po svahu zľadovatenom, ešte zadumaný nad domovom, ani som nezbadal ako vysoko som sa serpentínami dostal. Ťahám ho chudáka k sebe, aby nešmykol a on sa len odťahuje čo najďalej. Naraz sa vzoprel, ešte skoro mňa stiahnul, tak som musel ho pustiť. Bol to hrozný pohľad jak sa chudák kotúľa, nezastavil sa až dolu pri baraku celý dolámaný. Čo teraz počať? Rozmýšľam, čo asi sa mi stane za trest. Idem smutný k našim dekunkom, pri delách bol praporc. Povedal som mu, čo sa mi stalo. Strašil ma, že budem potrestaný. Idem do baraku, nebolo mi do reči, kamaráti sa ma vypytovali, kde mám koňa. Choďte sa reku pozrieť pri baraku leží. Aj sa smiali, aj ma ťutovali. Príde nadpor. spytuje sa ma ako to bolo, rozpovedal som mu, mávol rukou a hovorí, čo sa dá robiť – a bolo po súde. Pešiáci mali mäso z koňa, uvarili čo bolo súde. Na tomto mieste sme boli do 3. marca. Teraz sme sa vrátili nazad do Čiksent-királynu⁴⁵, tam sme boli ubytovaní po gazdoch, boli k nám priateľskí a dobre sme sa cítili. Strávil sme tu i Veľkú noc a boli sme tu celkom 4 týždne. Dôstojníci nám spravili radosť - tanečnú zábavu. Bavili sme sa do polnoci pokojne, keď tu príde telefonát, že ihneď ideme preč, bolo po nálade. Za ten čas, čo sme boli v tomto mieste, sme vyfasovali chýbajúce veci, kone, masky, šatstvo atď. Tiež i v mužstve nastali zmeny. Ja som prešiel k obsluhu diel, nakoľko kone sa mi zunovali a bolo treba doplniť stav u obsluhy diel, lebo hodne mužstva chýbalo. Nahovoril som i Drienika. Ja som sa dostal k 1. delu a on k 2. delu, batéria

⁴⁴ Práporčík.

⁴⁵ Správne Csíkszentkirály, dnes obec Sânkraieni v Rumunsku.

pozostávala zo 4 diel. Chodili sme na cvičenie s delami za dedinu, ja som si prebral zamerovanie, či som to ešte nezabudol. Tu sme dostali nové číslo pluku namiesto 4. boli sme 37. Odtiaľto niektorí odišli na dovolenku, medzi nimi i Filuš na 28 dní. Vtedy sme ešte nevedeli, že pôjdeme preč. Z Nových Zámkov prišlo mužstvo v počte 40, medzi nimi i nový prapoc. Szabó, lebo Feitinger nenávidený medzi vojakmi, šiel na školenie do Budapešti. Po veľkej noci sme odchádzali. Dievčence nám ovenčili delá, podávali kytice a plačom sa s nami lúčili, mali nás tam radi, že sme sa čestne chovali k nim. S ťažkým lúčením sme opúšťali Rumunsko a šli ďalej, čo nás čaká? Prišli sme na stanicu pred večerom, v noci sme do vagónov všetko pripravili a na druhý deň cestovali na:

Taliansky front:

Mestá, cez ktoré sme prechádzali: Kolložvár⁴⁶ - Veľký Varaždín⁴⁷ – Segedim⁴⁸ - Zombor⁴⁹ na Zagreb - Laibach⁵⁰ cez alpské tunele do Górice⁵¹. Tu sa objavila pekná rovina Benátska, ale vojnou hodne zničená. Ďalej vlakom cestujeme cez rieku Taglimento⁵² na Udinu⁵³, cez Fonta-Nafredu⁵⁴, Sacile a Pordenone kde sme sa vyložili z vagónov po 8-dňovej ceste. Tu som sa zišiel s krajanom Okrajkom Martinom, dal mi plné kapsy suchých sliviek, viac sme sa nevideli až po vojne doma. V Pordenone sme zostali do 3. júna, bolo to prekrásne mestečko, parky krásne, samá vôňa – u nás nevidieť. Sem prišli pre nás nákladné autá, odviezli nám všetkú bagáž⁵⁵, batoh mužstva, delá za autami zapli, len mužstvo a kone šli pešky, ale bez záťaže. Ja som mal v ten čas vred na nohe, čo som hlásil nadpor. Mal zľutovanie a vzal ma s dôstojníkmi do osobných aut, na určený cieľ. Šli sme asi 30 km, cez mesto Viktoriu⁵⁶ do Sant-Pietru⁵⁷, kde v jednom dvore to bolo všetko poskladané. Čakali sme mužstvo kým dôjdu. Zatiaľ sme sa ubytovali. Ja som sa dostal do domu, kde gazdiná s dcérou boli samé a hneď ma ponúkli „palentou“⁵⁸, už som sa trochu vedel za dlhší čas, v Perdenone dosť som naučil od Talianov, nezdá sa mi tá reč ťažká. Tiež mi tieto ženy požičali noviny Coriede-dela-séra⁵⁹ a z tých som sa naučil čítať, učili ma výslovnosti. Ostatní prišli na druhý deň. Odtiaľto bolo počuť už kanonádu až sa zem triasla. Na tretí deň sme šli ďalej asi 7 km do dubovej

⁴⁶ Maďarsky Kolozsvár, dnešné rumunské mestu Cluj (Kluž).

⁴⁷ Maďarsky Nagyvárad, dnešné rumunské mesto Oradea.

⁴⁸ Správne Segedín, maďarsky Szeged.

⁴⁹ Mesto Sombor v dnešnom Srbsku – autonómnej oblasti Vojvodina.

⁵⁰ Dnešné hlavné mesto Slovinska – Ljubljana.

⁵¹ Mesto na dnešných slovinsko-talianskych hraniciach, taliansky Gorizia.

⁵² Správne Tagliamento.

⁵³ Udine – mesto v dnešnom severnom Taliansku.

⁵⁴ Správne Fontanafredda.

⁵⁵ Zastaralo batožina.

⁵⁶ Pravdepodobne dnešné talianske mesto Vittorio Veneto.

⁵⁷ Správne San Pietro.

⁵⁸ Kašovité jedlo, najčastejšie z kukuričnej múky.

⁵⁹ Správne Corriere della Sera je taliansky denník, ktorý vznikol v roku 1876 a vychádza dodnes.

hôrky bližšie k Pijave⁶⁰ a čakali sme na ďalší rozkaz. Na druhý deň pred obedom, mali sme dostať mináž, objavili sa talianske lietadlá. Naši delostrelci strieľali po nich, trosky a črepy padali tam na nás. Jeden črep vletel do kotla, hneď bola v ňom diera a náš obed po zemi. Museli sme koľkokrát utekať sa schovať - prichodí nám zasa ten trpký život. Tu sme boli pod holým nebom, či v suchu, alebo lejaku, ktorých tu bývalo často. Šiatre sme nesmeli stavať skrz lietadlá. Boli sme tu do 9. júna.

Cesta bližšie k bojisku k rieke Piave: Nastúpili sme cestu večer a cez noc sme išli cez Barbisanelo – to bolo pekné mestečko na štvorcovom námestí chodníky kryté klenbami. Už cestou sme boli postohovaní šrapnelami a granátmi. Na miesto sme sa dostali o 4. hod. ráno. Palebné postavenie sme mali pri hlavnej ceste v križovatke, cesty viedli na štyri smery. Dávali sme delá na miesto, keď v tom sa začnú sypať po nás granáty, guľky a šrapnele. Skryli sme sa do vykopaných jám. Keď to utíchlo pokračovali sme v práci ďalej a jamy pre úkryty sme kopali hlbšie. Prišiel večer. Už v tme nám doviezli mináž mizernú, potom sme si políhali do trávy blízko zákop – muničná kolóna nám doviezla na 40 vozoch muníciu, ktorú tam poskladali na hromadu ohromne tempom, aby nedostali výprask, keď na chvíľu bolo ticho. Ticho bolo do rána. Ráno sme dostali rozkaz bedne s nábojmi roztriediť a rovnako pripraviť ku ďalšiemu delu. Boli tam náboje rozličného druhu: šrapnele, ekrazit⁶¹, plynové, značky A, B, C. S odznakom čierny kríž na bedne tie boli najjedovatejšie. Na šťastie celý deň bolo ticho, kľud. Večer čakáme na mináž a zrazu taký lejak, všetci sme do nitky zmokli. Trvalo to dve hodiny a s jedivom nechodili a nechodili. Až o deviatej prišiel rozkaz nechať tam dvoch vojakov na strážu pri delách, tým sa donesie jesť a ostatní si idú pre jedlo do Barbisanéla. Ideme teda premočení, usušiť sa neni kde, kuchyňa bola v jednom roztrepanom dome, pojedli sme a zohrievali sa pri ohni, keď začne treskot a len taký fikot granátov. Dôstojníci boli vopchatí v bunkeri, ani hlavu von nevytiahli. Sme tu v dedine do rána, aspoň sme sa usušili. Ráno obzeráme okolie, dedina, resp. mestečko dostrieľané, zo školy urobená poľná nemocnica. Ešte v ten istý deň bola granátmi rozbitá a mnoho vojakov tam prišlo o život. A zas ostalo ticho. K našej skupinke ako sme stáli, prišiel poručík, že nám poradí, kde si pospíme. Zaviedol nás do jedného domu, po tme sme si políhali na zem a v izbičke ako sme boli oblečení, tesne vedľa seba a zaspali sme do polnoci. Tak od večera do polnoci bol kľud. Lebo zobudíme sa na hvizdot granátu, treskol vedľa mňa do domu. Viac sme nečakali, rozutekali sme sa každý kade ľahšie. Asi šiesti sme utekali dolu ulicou – bola tam škarpa⁶², kde sme sa skrčili a čakali, čo bude ďalej. Nikomu sa nechcelo ani slovko prehovoriť. Tu

⁶⁰ Rieka Piava je dlhá asi 220 km, pramení v Alpách a vlieva sa do Jadranského mora v Benátskom zálive.

⁶¹ Trhavina, zmes dusičnanu amónneho a kyseliny pikrovej, ktorá potrebuje rozbušku.

⁶² Malá priekopa.

sme boli schovaní do 4. hod. ráno. Po celý čas pršalo. Vôkol nás samé výbuchy, tak sa všetko trasie. Niektoré padli blízko nás, hlina sa na nás sype, je nám úzko okolo srdca, ale predsa nás Pán Boh zachránil. Z našej batérie boli traja ťažko ranení a jeden mŕtvy. Ráno bolo zasa ticho. Schádzali sme sa jeden k druhému, každý hovorí o noci, kde a ako ju prežil. Teraz už ani kuchyne nemáme, museli s ňou vrátiť sa nazad.

14. júna 1918: Odpoľudnia, vojsko nastupuje, pechota, delostrelectvo, všetko zaujíma svoje miesta. Stále až do polnoci sa pripravuje ofenzíva. My sme boli v tej dedine až do večer, a keď sme museli ísť ďalej pre mináž. Potom hneď do palebného postavenia. Vojska všade plno, všetko pripravené, čakáme na určenie času – keď sa začne zúrivy boj. Kamaráti sa lúčia jeden s druhým, žiadajú o oznámenie rodinám, keby sa ktorému čosi stalo, nechávajú adresy domov, ktorýsi plačú – asi majú tušenie, že sa už skoro rozlúčia so životom. I ja sa lúčim s Drienikom, i ďalšími kamarátmi a už som musel ako mierič ísť k delu, osudná hodina sa blíži.

15. júna 1918: Je pol tretej ráno. Padnul prvý výstrel a potom hneď dva. To bol signál k streľbe. A už sa to začalo sypať. Tisíce diel strieľa rozličnej veľkosti od 8 cm – 30,5 cm. Napravo – naľavo – zo všetkých strán to chrľí, zem sa trasie akoby celý svet horel. Taký hukot, že človek svojho hlasu nerozumie, občas explodujú nepriateľské náboje, ale pre hukot ani ich nepočuť, len hlinu na nás hodilo. Tak silno sa strieľa, že na delách hlavne sú rozžeravené, už o 8. hod. sa na 4. dele od veľkého žiaru hlavneň pokazila, nedalo sa viac z neho strieľať. Streľba trvala nepretržite do 10. hodiny. Až potom bola zastavená paľba, pechota postupovala cez riekú Piavu na druhú stranu. Bol chvíľu oddych, kým prišli kone, potom sme zapriahli a šli k rieke Piave. Boli sme asi 2 km od nej, keď sme stretli koľko zajatcov Talianov, že sme museli z cesty uhnúť, kým neprešli. Zásobení boli dobre. Mali plné chlebníky suchárov a konzerv. Už sme mysleli, že všetci prešli a s kým budeme bojovať? No ukázalo sa neskoršie, že veru ešte dosť ich zostalo.

Ako vypadá z blízka Piava? Prídeme k nej, je to rieka asi 1 km široká, voda ide dvoma stranami, v prostriedku asi 200 m široká sihoť. Mosty pontónové (na člnoch trámy) ide nás mnoho, pod nami sa tieto ponorujú do vody, ktorá špliecha do člnov. V každom člne stojí pionier s vedrom a vylieva vodu. Piava je rieka silno prudká, ideme rýchle, lebo paľba neprestáva, ba zostruje sa. My sme šťastne prešli, ale za nami ešte stále sa valí vojsko nepretržite po mostoch pontónových. O chvíľu sa objavilo talianske lietadlo, zakrúžilo nízko nad mostami a vzdialilo sa.

Bojovali sme na Piave: O 4. hod. popoludní príde celý rad lietadiel asi 15 a roztrepali mosty so všetkým, čo na nich bolo. Tie odišli a hneď tu boli ďalšie

a po mužstve. Strašné! Každý sem-tam behá, hľadá skrýšu, po obidvoch stranách je mužstva a koní a po nich pália z lietadiel. Chaos. Ja som sa vopchal do jedného výmoľu od vody, ale len do pol pása, nohy mi trčali von. Žiadal som si, abych do nich dostal, aspoň by mali do nemocnice. Za chvíľu (snáď sa chcel ku mne schovať) pribehnul des. Lengyel, v tom dostal do hlavy kus šrapnela a padol mi na nohy mŕtvy. Neďaleko mňa na zemi ležal z našej batérie, dostal črep do brucha, mu ho roztrhlo. Už som myslel, že nebude tomu koniec. Trvala tá hrúza od 16. do 20. hodiny večer. Keď to utíchlo, vyšiel som z úkrytu a rozmýšľal, že sa tu nepozbierame dokopy, tak to bolo rozlietané. Napodiv už o hodinu sme mali batérie pohromade, až na mŕtvych a ranených. Zabilo nám našich 9 koní. Bola tma, keď sme sa pohli od Piavy na niekoľko metrov do vrchu Montelo⁶³ serpentínovou cestou, tam bola taká pahorkovitá rovina. Bolo ráno vidieť veľké lány obilia, ale klasy riedko, všetko rozmlátené granátmi. Cesta ako glej, blativá, samá jama, delá každú chvíľu dvíhame z jamy, keď mal niekto voľné bagandže, tak mu v blate ostali. Tak sme šli 3 hodiny celí zmorení. Konečne oddych. Dostali sme: dvaja jednu konzervu a štyria jeden rozmočený chlieb. Poschodili sa dôstojníci a vravia si medzi sebou: „Čo myslíš, koľko sa nás vráti domov? Mám predtuchu, že ani jediný.“ Pekná vyhládka! Boli 4 hod. ráno keď sme prišli na miesto. Naša 1. palebná batéria mala paleb. postavenie pred nevelkým agátovým hájom. 2. batéria bola asi 200 m napravo a tretia pri jednom dome cca 400 m od našej. Delá sme dali na miesto a s koňmi odišli nazad do nížiny. Tu sme ako vo vyhnanstve. Za nami priviesť nemôžu stravu ani pre nás, ani pre kone a tiež muníciu delám. Streliva máme málo, len čo sme sebou priviezli. Nám dali každému hrst suchých sliviek a ½ l rumu! S týmto prídelom – čo je podčiarknuté – sme boli vybavení na celých 8 dní, ktoré sme tam zotrvali. Sme tu vo vyhnanstve, za nami nič doviesť nemôžu, mosty rozbité, akonáhle pionieri nejaký zhotovia, hneď ho lietadlá rozbijú. Ani minútu nie je ticho. Taliani bijú nazad až za Piavu na zálohy, na druhý deň už bližšie k nám, a tak to postupovalo zo dňa na deň. Keď prišli po nás, nemali sme ani jediného náboja. Každý deň nám sľubovali – už privezú. Ale kdeže, ako?

18. júna 1918: Už sme tu 4 dni, pešiaci nemajú streliva, žiadajú pomoc od nás, ale čo keď ani my nemáme náboje do diel. Konečne ide boj až na bodáky. Hovorím raz podvečer Drienikovi: „*Pod', ideme pozrieť talianske dekunky, či by sme niečo nenašli pod zub.*“ Mali sme ukrutný hlad. Prídeme do jedného a tam pár suchárov, ďalej sme našli kuchyňu poľnú a v nej vo vreci trochu ryže, paradajkovú konzervu. V jednom bunkri zas sme našli bielizne, krásne kapesníky s monogramom. Do bielizne sa prezliekli a kapesníky a nejaké iné veci sme zabalili, že ak sa náhodou domov dostaneme – na pamiatku.

⁶³ Správne Montello – vrch v tvare fazule široký 5 km a dlhý 13 km, vysoký 371 m od nivy rieky Piava, ktorá ho obteká zo severu a severovýchodu, teda na pravom brehu.

Vychádzame z dekunku o niekoľko krokov ďalej, začali takú delostreleckú paľbu Taliani, až sa zem trasie. Vrátili sme sa späť do dekunku a trvalo to asi hodinu. Až potom sme sa mohli vrátiť na naše pôsobisko. Boli sme často celí premočení. Často pršovalo. Našli sme s Drienikom plechovú platňu a dali sme ju na štít koliby, aby na nás tak nezatekalo. Dlhو sme sa netešili, granát vletel do agátu, ten sa vyvalil a strhol našu plotňu a zasypalo nám kolibu. Vyťahujeme sa z nej a spytujeme sa: „Nič Ti nie je?“, jeden druhého. Granáty nám rozbili i delá, ale mužstvo pri nich nebolo, keďže sme nemali streliva, chlapi boli ukrytí v takej kotline na briežku.

20. júna 1918: Šiesty deň ráno prišiel náš major s ďalšími neznámymi dôstojníkmi a hovoria: „*Niet inej pomoci, musíme použiť talianske delá, do tých tu nechali náboje.*“ Boli štyri, chlapi ponosili náboje z kaverny⁶⁴ ku každému delu, bolo ich jak špalkov. Dôstojníci nás poučili s nima narábať, nakoľko mali iný spôsob ako naše delá. Ja som mal za úlohu časovanie nábojov. To bolo zostavené praktickejšie ako naše. V špici náboja bol medený kotúč veľkosti stredného gombíka, to bolo upevnené na šrubku, ktorým sa to regulovalo. Delá boli 12 cm kalibru. Keď bolo všetko hotové, pripravené k paľbe dôstojníci odišli a pri nás zostal len praporč. Ruttkay. O 8. hod. večer mala začať paľba. Tento deň vrátil sa z dovolenky (odišiel ešte z rumunského frontu) v noci cez pontónový most – ktorý ráno zas bol rozbitý. Nadávali sme mu – volá sa Szabó Michal, načo sa vrátil, v tomto chaose nik o ňom nevie. Zrejme to bol jeho osud. Na druhý deň okolo 4. hod. črep zo šrapnela mu vytrhla celý bok aj s vnútornosťami.

Bojujeme s talianskymi delami: Večer sme začali strieľať z tal. diel, trvala paľba celú noc až ráno do 8. hod., kedy sme už zas nemali nábojov. Po skončení poslal prapor. Drienika s hlásením na veliteľstvo. Doniesli ťažko ranených telefonistov. Okolo 10. hodiny začína boj na život a smrť.

21. júna 1918: Taliani bijú po celom vidieku až sa zem chveje. Naša 3. batéria je rozbitá, ani jeden chlap neostal. Nad hlavou a kolo uší samé hvizďanie, na všetky strany výbuchy. V povetrí len tak sa to všetko mieša dohromady. Napravo chodníkom idú splašení vojaci. V tom počujem vo vzduchu hučanie, bol to ekrazitový granát, dopadol na tých vojakov, ani jeden neostal, pomiešali sa ich telá s hlinou, ktorá bola vyhodená až do 50 m výšky na okruh do 100 m. Zostalo až tma. Na nás sa sype hlina jak krupobitie. O chvíľu počujeme ďalší hukot, každý sa chveje strachom. Ten dopadol tiež v tej diaľke ako prvý, len viac doprava a potom ešte dva v tom smere. Cieľ mali dobrý, práve do vzdialenosti, kde sme boli v postavení, len s tým, že padli v pravú stranu. Zachránila nás Božská moc, nebo by z nás ani jeden ostal živý. Ja som si ľahol

⁶⁴ Dutina v zemi alebo skale.

pod tú plotňu, zrak upieral k výšinám odkiaľ by mi pomoc prišla. V tom akoby sa mi bolo ozvalo: „*Vzývaj mňa v deň súdenia, vytrhnem Ťa a budeš ma oslavovať!*“ A so žalmistom, ktorý oslavuje Pána Boha všemohúceho „*Keby sa mi dostalo ísť cez údolie stínu smrti, nebudem sa báť zlého, lebo Ty so mnou si.*“ Upokojil som sa a necítil som žiadny strach. Díval som sa ako to všade hučí, stonanie, krik. Naši chlapi sú prilepení k zemi na úbočí, keď v tom príde odkiaľsi praporč. Szabó (ako zásobovací dôstojník, lenže teraz nemal čím zásobovať) a nervami bol úplne vedľa. Behal sem-tam, hľadal kde by sa ukryl. Nadpor. Čič bol človek rozumný, smelý a veľmi hrešil, že čo má chlapov povzbudzovať, je celý posr... Mal snáď tušenie, lebo ešte v ten deň ho zabil šrapnel, bolo po ďalšom dôstojníkovi našom. V takom položení sme boli celý deň. Ja som ostal s Čičom sa prechádzať. Večer streľba ustala, už len ojedinele výbuchy aj noc bola dosť pokojná.

Sme tu už ôsmy deň za Piavou: Až do dnes nás dôstojníci uisťovali, že príde posila, ale dnes prišli plukovník s ďalším štábom dôstojníkov s tým, že musíme ustupovať. Myslíme si, kde? Cez rieku nie sú mosty, rieka prudká a hlboká, kade? Po poludní nám dal rozkaz nadpor., aby sme vytiahli jediné dve delá s palebného postavenia a pripravili na odchod, i koní len pár ostalo. Mužstva hodne chybovalo. Dostali sme sa pod Montelo k rieke a schádzajú sa aj ďalšie roztrepané batérie a pechota – pochodujeme späť. Boli sme už pri rieke, keď nejaký blázon hlási majorovi, že sme tam zabudli muníciu (skutočne tam niekde ostalo 52 bedien, v každej bedne 3 ks samé granáty). Major dal rozkaz, že musíme ísť nazad vystrieľať tú muníciu a tým budeme udržiavať front. Aký sme mali vtedy pocit a náladu, to sa nedá ani opísať. Ale rozkaz je rozkaz – musí sa plniť. Tak sme späť hore na vrchu, prešli sme asi 1 km, dali na miesto delá, munícia šla za nami. S koňmi odišli a kopali zákopy, aby bol úkryt aspoň pred šrapnelmi. Občas sa ozvú aj Taliani a pošlú nám pozdrav granátmi. Je horúci sparný deň, mužstvo má smäd, na vodu sa žiadnemu nechce ísť pre strach, že ho tam zabije. Ja som sa odvážil, vzal som vedrá a nabral vody na rieke, ktorá bola mútna ako biela káva a smrdela ekrazitom. No do smädu musela byť i taká dobrá. Na spiatočnej ceste zišiel som náhodou s krajanom Plevákom Vinckom, požalovali sme sa jeden druhému a viac sme sa nevideli až doma. Prišiel som späť s vodou, keď sa chýlilo k večeru, pozerám Drienika a nikde ho niet. Na zotmení dostávame rozkaz k paľbe. Pechota pochoduje vedľa nás do prednej línie. Do rána piatej sme vystrieľali všetku muníciu, potom sme šli nazad, za celú noc sa nazhromažďovalo plno vojska, pri rieke, na úbočí Montela samé vojsko – všetko to postupuje pomaly na sihoľ. Hýbeme sa slepačím krokom, behom troch hodín sme nepostúpili ani 200 metrov. Doteraz bolo aspoň ticho, ale už zas začínajú Taliani so streľbou a my sme najvyššie, tesne nad hlavami nám frčia strely, len sa prikrčame k zemi. Pri rieke dolu už vyvrchoľuje zkáza. Keď som to videl, vytratil som sa a odbočil

stranou, šiel som dobrý kúsok, keď som natrafil na polozborenú skrýšu s úmyslom, že sa schovám a dočkám až prídu Taliani a dám sa zajať. Ale pre úžasný smrad zabitých ľudí a koní, keďže sú horúčavy, nebolo mi možné tam vydržať, musel som dobehnúť našich. Konečne sa kýveme rýchlejšie, karavána vojska ide serpentínou dolu k rieke. Od Montela cez menšiu polovicu rieky je most opravený, prešli sme po ňom a dostali sa na sihoť. Tlačíme sa ďalej, tu je druhá polovica rieky a mnoho širšia ako prvá, po ktorej sme prešli a mosta žiadneho.

Ústup cez rieku Piavu: Vojaci hádžu do vody pušky aj guľomety s poznámkou na čo im je záťaž, keby mohli nejako sami sa dostať z rieky. Sú tu donesení aj ťažko ranení na nosítkach a je ich mnoho, bedákajú. A predsa sa objavili 4 pontóny. Pokúsili sa na druhej strane uviazať lano o agát a na našej strane držia vojaci a po tomto lane začali prechádzať držiaci sa rukami. Prešli ťažko k prostriedku rieky vysilení a člup do vody. Už sa nesú kričiac o ratu! Len máloktorým sa takto podarilo prejsť na druhú stranu. Pontón je čln maximálne pre 15 ľudí a trepe sa ich tu aj 30, pionieri im musia kolbou pušky udierať do ruky, tak sa silou držia pontónu, že ten sa nemôže hnúť. Keď prejde pontón na druhú stranu, je zanesený dolu vodou niekoľko metrov, tam ho ťahajú vojaci lanom. Rozličným spôsobom sa snažia vojaci dostať na druhú stranu, niektorí prešli na koňoch, napr. jeden menom Ďurička z Blatnice na prostriedku rieky bol prudkým tokom vody z koňa zhodený. Nestratil však duchapritomnosť, chytil sa koňovi za chvost a ten ho vyvliekol na druhý breh. Ale nech si nik nemyslí, že tento náš prechod bol v kľude! Taliani neustále ostreľovali, granáty len tak fičali, mužstvo i kone lietajú po síhote zjašene kde sa dá skryť pred smrťou? „*Kamaráti, ratujte nás!*“, volajú ranení vojaci, ktorí sa nemôžu hnúť. Ale tu neplatí rozkaz na velenie. Každý sa ratuj človeče ako môžeš!! Uvažujem ako sa dostať na druhú stranu, keď pontónom je vylúčené. Ale jak inak? Dohodli sme sa s des. Arnocim, a ešte s jedným vojakom, že musíme spolu držať a dohodnúť sa, aby jeden opatroval ruksaky a dvaja skočia k pontónu a nechajú miesto medzi sebou. Rád by som bol, aby mi ostal ruksak, kde som mal nejaké veci z tal. bunkeru domov na pamiatku. Dotlačil som sa k vode, ja skáčem prvý, za mnou Arnoci a tretí bude ponášať naše veci keď budeme ťahať pontón podľa rieky. Ako sme sa dohovorili, tak sme i spravili. Dotlačili sme sa k vode, pontón už ide z druhej strany – keď bol asi 8 m od brehu, skočil som prvý do vody, ale na tri kroky od brehu už bol som po pás vo vode. Lano mi pionier hodil, ktoré som uchopil, hneď sa pripojilo koľko ďalších a ťahali. Podarilo sa nám všetkým trom dostať sa do člna. Batožinu sme hodili na dno člna. Napchalo sa nás plno, ale už sme šťastne odrazili. Vpredu pionier s veslom stál, za ním čatár – tiež pionier s lanom, ktoré mal pripravené pre druhú stranu na ťahanie von. Keď sme v polovici rieky, počujeme hvízdanie granátov a jeden tesne vyše nás do vody a v tej vterine sme boli prevrátení. Plasknul som sebou na vode, šťastie, že som vedel

plávať, ťahám sa ku kraju, ale zaneslo ma najmenej 150 m dolu kým som sa dostal k brehu. Ale na moju hrúzu breh bol vysoký jak stena, boli však v brehu agáty, ktorých konáre viseli až dole do vody. Zachytil som sa konára a oddychnul. Ale teraz ako hore? Na šťastie zazreli ma vojaci a pribehli ma vytiahnuť. Zdalo sa mi, že so mňa spadla ťarcha celej prežitej hrúzy. Spomenul som si na nový ruksak a v ňom moje pekné veci. No, čo po ňom, i tak dobre, že som ho nemal na sebe. Náš čln sa dostal na druhý breh, ale málokto sa z neho zachránil. Arnociho tiež vyhodilo do vody, plával ešte nižšie mňa, tam ho z brehu vytiahli vojaci. Mnohých zavliekol prúd vody naspäť na Sihof.

24. júna 1918: Tri hodiny odpoľudnia keď som prešiel Piavu nazad. Navždy pamätný deň. V tejto ofenzíve 8-9-dňovej pri postupe a ústupe zahynulo vyše 250 000⁶⁵ (dvestopäťdesiat tisíc) nášho vojska, čo bolo úradne uverejnené. Čo sme zažili a čo sa tu dialo, bolo hrozné! Mnohí si dobrovoľne zdravie ničili, len aby sa odtiaľto dostali preč. Strieľali si do rúk, nôh a užívali kdeaké jedy. Tieto útrapy nepochopí len ten, kto v podobnej situácii bol.⁶⁶ Naša batéria pozostávala z 250 vojakov plus 15, ktorí boli na dovolenke a len 17 mužov sa nás vrátilo zdravých z Piavy! Ostatné mužstvo zabitú a potopenú. Česť ich pamiatke!

Cesta späť od Piavy: Z našich vojakov, ktorým sa nepodarilo dostať sa do Talianska a pripojiť sa tam k našim legionárom, a ktorých ostala hŕstka, pomaly sme sa vracali späť. To som medzi nimi aj ja. Zajedol som si trochu moruší a dal si na cestu, ktorá bola ťažká, topánky rozbité rozmočené, urážal ma každý kamienok. Išlo nákladné auto smerom na Barbisanelu a vzal ma šofér, prišiel som k druhému rajonu a Drienik tam. Od radosti sme sa vyobjímali a vybozkávali, lebo sme o sebe dlhší čas nevedeli. Tu som vyfasoval všetko, čo mi chýbalo, ešte aj bielizeň a šaty, boli k nám z prvého rajonu prichodiacim úslužný, vedeli, čo sme zažili. Na druhý deň prišli po nás nákladné autá a viezli nás cca 70 km do Brugnera. Boli sme tu ubytovaní u civilov, lebo mnoho bolo domov poškodených. Odtiaľto som odišiel na 26-dňovú dovolenku.

14. augusta 1918 – Po návrate z dovolenky: ktorú som nastúpil 18. júla čakalo ma prekvapenie. Dostal som povýšenie na svobodníka a strieborný odznak za zásluhy a chrabrosť v boji. Za ten čas, čo som bol doma, sa ponavracali z dovoleniek ostatní chlapi. Tí to vyhrali, počas strašnej ofenzívy boli na dovolenke. Prišiel transport od náhradného pluku v počte 150 mužov doplniť náš stav, tiež delá, kone a všetko, čo chýbalo. Keď som sa vrátil, našiel som

⁶⁵ Uvedené číslo je značne nadsadené, ale oficiálne počty obetí ofenzívy pri Piave v dňoch 15.-24. júla 1918 sa veľmi líšia. Napr. TUCKER, C. Spencer: World War I.: Encyclopedia, Vol. I. Santa Barbara : ABC-CLIO, 2005, s. 919 uvádza 11 643 mŕtvych, 80 852 zranených a 25 547 zajatých na strane rakúsko-uhorskej armády.

⁶⁶ Správne: Tieto útrapy pochopí len ten, kto v podobnej situácii bol.

skoro samých neznámych. Jediný Kubaš z Lazov p. Mak.⁶⁷ bol trochu známy. Niektorí z nich ešte neboli na fronte. Dostali sme tiež nového veliteľa batérie menom Kazincy, Čič nadpor. odišiel na dovolenku.

26. augusta 1918: Dostali sme rozkaz, že pôjdeme na front. Prišli pre nás nákladné autá, šli sme cez Orsago, Gjarina do Santa-Lucie⁶⁸. Tu sme poskladali všetko z áut a čakali až ostatní k nám dôjdu. Čakali sme na nich deň. Potom sme sa rozdelili na dve polovice a šli do palebného postavenia. Ja som bol zadelený u tretieho dela, žiadali si od kapt.⁶⁹ Arnocy, keď sme sa v rieke Piave tak skamarátili, aby sme boli naďalej spolu. Šli sme k palebnému postaveniu na mestečko Conegliano⁷⁰ od Piavy asi 2 km. Tam bol 3-metrový násyp od rieky, pri ktorom mali zákopy pešiaci. Neďaleko jedného domu sme mali palebné postavenie, ktoré bol celý rozstrieľaný. Jediná naša skrýša pred guľkami bol bunker. Bunker – diera asi 120 cm vysoká a 1 m široká vyložená drevom do šikmej hĺbky, v spodu bola voda vyše ½ m. Taliani bijú do nás nepravidelne 3 x denne a to 30-40 x šrapnele a granáty, trpneme, že niektorí padne znova na nás pri dele, ujdeme sa skryť do bunkera. V noci nemáme ani chvíľu spokojnú. Striedame sa s Talianmi. Keď oni bijú, my sa skryjeme a keď ostanú oni ticho, ideme my na nich strieľať. Mináč dostávame vždy o polnoci a to všetko naraz: raňajky, obed aj večeru, vo dne nemôžu voziť pre lietadlá, všetko vozia v noci. Obyčajne pri jedení nás navštívia Taliani pozdravmi guľometov a diel, utekáme do bunkera, niektorým vypadne šálka z ruky od strachu. V bunkeri žijú aj potkany. V takomto položení trávime dni i noci, Taliani osvecujú v noci a keď niečo zbadajú, bijú až hrúza! Od obsluhy bez rozdielu hodnosti každý deň iný musí ísť k prvému oddielu k stotníkovi pre rozkazy, raz prišiel i na mňa rad. Išiel som hneď ráno úžľabinou asi 1 a ½ km. Všetko cestou vidím rozmlátené. Privítal ma Drienik, žaluje sa ako sa majú zle. Akoby sme to mali my lepšie. Podal som hlásenie stotníkovi, on mi hovorí, že práve sa vrátil prap. Feitinger a pôjde so mnou. To ma veru nepotešilo, lebo mužstvo a ani ja sme ho nemali radi, ešte keď bol s nami na rumunskom fronte veľmi nás buzeroval. Napr. keď mal niektorý gombík odtrhnutý už bolo zle. Ja som osobne s ním výstup nemal, len nerád som sa díval ako s inými vystrája. Teraz sa vracal z kurzu, niečo vyšvindloval a uhnul tak boju. Cestou som mu vyprával, čo sme všetko zažili, ale veľmi zvedavý na všetko hneď ostával stáť a vypytoval sa. Hovorím mu, ponáhľajme sa, lebo môžeme vyfasovať od Talianov pár guliek. Ideme kúsok cesty, keď uvidel veľké pekné hrozná. Posiela ma pre ne. Mne sa moc nechcelo, lepšie by bolo keby sa ponáhľali na miesto, lebo sa blíži hodina keď Taliani posielajú pozdravenie. Ani by som nebol ho poslúchol, len si myslím, sám sa sem trepeme na to

⁶⁷ Lazy pod Makytou, v čase 1. svetovej vojny tiež Laáz.

⁶⁸ Pravdepodobne dnes Santa Lucia di Piave.

⁶⁹ Kapitán.

⁷⁰ Správne Conegliano.

hrozno a treba sa nám ponáhľať. Tak idem pre hrozno a on si sadol na kameň, že ma počká. Ja však zo strachu a s vedomím, že prichádza poludnie, kedy sa hlásia Taliani, išiel som sa skryť do neďalekého bunkera. Boli v ňom skrytí guľometčiaci v zálohe. Prichádzam k nemu a už počujem začať hvižďanie guľiek, skočil som do krytu. O hodinu už bolo zasa ticho. Išiel som z krytu najesť sa hrozien, nabral som do helmice pre praporč. a idem späť rozmýšľajúc, kde ma čaká. Ležal v jarku, celý sa trasie. Pýtam sa ho či nie je ranený. Že vraj nie, nemôže vstať. Zdvihol som a milý chlapík mal plné gate. Že v živote nemal toľko strachu ako teraz (Mal byť na Piave a nie sedieť v tichu niekde v kurze – bol by videl). Prišli sme na miesto, vojaci ktorí ho poznali, sa zmračili. Ja som odovzdal rozkaz Rutkaymu a on sa hlásil k príchodu. Keď som prišiel s ním bol kľud, vojaci polihovali až do predvečeria. Navečer sa strhol rámus, zas lietajú šrapnele a guľky, prapor. prvý letí do bunkera nevediac, že je tam voda, ostatní skáču za ním, je nás tam ako myši a vzduchu málo. Zdá sa, že sa podusíme, lebo dve hodiny ten mrváš trval. Keď sme vyliezli bolo 10 hod. v noci a jedenia nevezú. Konečne! Zarachotí voz s minážou, každý sa ponáhľa so šálkou v ruke, keď v tom znova začne paľba od Talianov, jedného ranili do ruky. Všetko letí naspäť do diery i chlapi do kuchyne. To je už na nevydržanie takýto život. Denno-denne sa to opakuje. Ráno hlásia telefonisti z pozorovateľne, že rýchle máme páliť. Vypálili sme 35 rán šrapnelov, keď sme dostali príkaz zastaviť. Po poludní zasa Taliani na nás režú, už viacerí neutekáme schovať sa do bunkera, sa nám to zunovalo. Nič nás nezaujima, máme hlad, nič nás neteší a ešte k tomu tá streľba! 15. septembra ráno sme dostali rozkaz, že pôjdeme preč odtiaľto. Celí sme boli šťastní, rýchle sme balili a o 10. hod. večer sme sa hýbali z miesta. Ráno o deviatej sme už boli na mieste, šli sme asi 50 km – tu sme mali čakať na vagóny, potom nás zaveľču ešte nevieme kam. Boli sme tu do 18. septembra a za ten čas sme užili ovocia, kukurice, fig, tu nám dni rýchle ušli. 17-ho večer sme šli už nakladať do vagónov, bola krásna noc, mesiac bol v splne, bolo vidno ako vo dne. Zrazu vidíme celý rad lietadiel a v momente už hučia bomby jedna za druhou, rachot, výbuchy, všetko sa trasie, okná frčia, civili nariekajú od strachu, všetko sa rozutekalo skryť do vinohradov kam ktorý vládze. Trvalo to dve hodiny. Potom nastalo hrobové ticho, každý sa schádza do hlúčikov, boli dve hodiny do polnoci. Konečne ideme na nádražie, všetko porozhadzované, lebo tu uderili tri bomby – narobili paseku.

18. septembra 1918: Konečne sme sa pohli z nádražia. Taliani nás i poslednú noc takto pozdravili na odchod. Išli sme cez Doberdo⁷¹ – Vilach⁷² – Jenbach - Udernson⁷³ až do Tirol. V Tiroslku v Birlegu sme sa vyložili z vagónov a šli pešo

⁷¹ Správne Doberdó del Lago v Taliansku.

⁷² Správne Villach v Rakúsku.

⁷³ Správne Uderns v Rakúsku.

cez 40 km do Udernsu. Tu sme boli do 24. septembra. Bol tu tzv. Ausristungstadion, kde boli všetky delostr. pluky vybavované. I my sme tu vyfasovali väčšie delá, všetok možný výstroj a výzbroj.

25. septembra 1918: sme sa pohli na francúzsky front. Druhého dňa v noci sme prešli nemeckú hranicu, keď sme prišli na prvú stanicu francúzsku bolo 12 hod. v noci. Tu náš transport obstúpili nemecké vojská a dávali pozor na našich ľudí, všetko mužstvo vyburcovali od dôstojníkov až po posledného vojaka. Každý rozospaný. Nastal nový poriadok! Všetko sme si museli pobrať a nastúpiť. Viedli nás nemeckí vojaci najprv do veľkého baraku, tak bol vzorný poriadok, dlhé rady stolov uvoľnili priechodmi, v každom stole šuplík, kľúč a číslo na šnorke, mohol si tu každý cenné veci uskladniť a kľúč nosiť sebou na krku na šnorke, to číslo platilo na všetko, či kto potreboval. Šatstvo všetko šlo na dezinfikovanie do pece. Mužstvo zas do veľkého baraku, na holičstvo, dokonale sa vyumývať a ostriať, oholiť. Každý dostal uterák a masť, mydlo do kúpeľne. Ešte veľkú plachtu, do ktorej sme sa po kúpeľi zakrútili. Takto vypravení jako zo škatuľky, sme šli na raňajky. Polievka, dva druhy mäsa, múčnik a koľko kto chcel čaj, lebo čierna káva. Koľko sa mu páčilo. O 10. hod. ráno odniesli šatstvo, poobliekali sme sa, ešte sme dostali obed a potom sme si vzali každý svoje veci a šli sme nazad do vagónov. Pokračovali sme v ceste na Mnichov – Ulm – Esslingen – Stuttgart -Strasburg do Baru⁷⁴. Tu sme vyvagonírovali a peši sme šli do Gertweileru⁷⁵ smer k Verdunu, boli sme 5. októbra ubytovaní po civiloch som sa tu zišiel s niekoľkými krajanmi ako: Šešo Ján, Paškala Frant., Motuz Jozef. Niekoľko dní sme sa schádzali, bolo nám veselšie.

1. novembra 1918: Mali sme odísť do prvej línie palebného postavenia, ale vojsko v našej batérii sa začalo búriť, že kde prideme, hneď len my ideme do najhoršieho k prvej línii. Boli sme od Veliteľstva napomenutí, že sme zatriedení k nemeckej armáde, aby sme nevystrájali žiadne neposlušnosti, tým by sme si jedine priťažili. Ale predsa nám poľavili. Namiesto do prvej línie, šli sme do druhej (bol to diaľkovo 12 km rozdiel). Boli sme tu dve noci a deň, keď sa strhla ofenzíva na fronte, hrmenie diel, paľba, v noci sme dostali rozkaz k odchodu. Dali sme sa na pochod smerom na Strasburg bolo to 70 km ďaleko a prešli sme asi 40 km keď sme sa dostali do jedného mesta, že tu prenocujeme a ráno ďalej. Boli sme ubytovaní po civiloch, v škole atď. Boli sme šťastní, že si môžeme oddýchnuť. Ešte sme dobre ani nespali, keď trubač hlásil poplach, rýchlo utekať ďalej, front je pretrhnutý a americké vojská sa ženú vpred s tankami, proti tomu sa naše mužstvá nemôžu brániť a tento nápor zastaviť. Rýchle sme sa museli spakovať, utekať, aby nás nedobehli.

⁷⁴ Správne Barr vo Francúzsku.

⁷⁵ Správne Gertwiller vo Francúzsku.

Utekali sme celú noc až do 10. hod. ráno. Na Strasburg sme sa len z ďaleka poďívali, šli sme iným smerom k rieke Rýn, tu sme prešli cez pontónový most a ešte za nami niekoľko trúp pešiakov, a most bol vyhodенý do vzduchu. Vyhodili ho Nemci, aby nás nemohli ďalej prenasledovať. Prišli sme do jedného mestečka, tu prenocovali a ráno šli sme ďalej, každý deň 40 km cesty, každý unavený. V noci vždy inde a všelijako ubytovaní. Kto cestoval cez Nemecko nezabudne ako sme sa mali dobre. Nech týmto dobrým ľuďom to Pán Boh vynahradí ako nás obľušovali, všade priateľsky vítali a dali nám jesť čo len mohli. Ešte aj do cesty nám dali jedenia a pitia. Prešli sme cez 800 km cesty až do Ulmu na hranici bavorskej. Tu sme väčšinou všetko predali, ba dali zadarmo Nemcom, delá pobralo nemecké vojsko. Za tých 28 dní, čo sme pochodovali, sme dostali fasung riadne, ale nikomu sa nechcelo ho jesť, lebo sme boli namaškrtení na lepšie veci a ešte sme mali zásobu od civilov sebou. Pobrali sme len tabak, cigarety, rum, konzervy, mali sme toho hŕbu, ani nevedeli čo s tým, zväčša sme to rozdali nemeckým deťom. Nakoniec sme ešte dostali každý 1 liter vína. Z celého výzbroja sme si ponechali karabínu, opasok s bodákom. Po tomto jarmoku sme šli na nádražie a dostali sa na vlak transportom do Augsburgu cez Mníchov. Tu nám prišiel na privítanie dôstojnícky zbor, ďakoval nám za preukázanú službu a obetavosť Rakúsko-Uhorsku, ale že to nie je boj dobojovaný a ešte nás čaká úkol, ktorý je našou povinnosťou každého splniť! Ide o to, že či vieme, že tzv. Československé légie a domobrana pod vodcovstvom Masaryka a Štefánika chcú odtrhnúť severozápadné časti krajiny a utvoriť nejakú Československú republiku, a preto je nám treba postaviť sa na odpor. Takto nám rečnili! Maďarské vojsko vraj už nastúpilo a kladie odpor a našou povinnosťou je pripojiť sa k nim! Keď som tieto reči počul od tohto dôstojníckeho zboru, mal som dojem, že títo chlapi to nemajú v hlave v poriadku, ísť bojovať po boku Maďarov – my Slováci a Česi – proti našim vlastným, ktorí bojujú za utvorenie našej slobodnej vlasti. A to preto boli tak milí a pozorní k nám nemeckí obyvatelia? Už máme toho všetkého po krk! Sme zvedaví, akým spôsobom nás budú k tomuto nútiť. Po tejto privítacej a situačne objasnenej veci a „krásnej“ reči sme sa vrátili do vozňov a pokračovali ďalej do Viedne, bolo večer asi 10 hod. Tu nám dali večeru na nádraží, ktorá pozostávala z hnilej kapusty. Hlad sme ešte nemali, každý mal so sebou dosť chleba. Tento sme museli schovať pred Viedenčanmi, boli by nám ho pokradli. Z Viedne sme pokračovali ďalej do Bratislavy. Tu sme prišli všetci pohromade. Z nádražia sme odišli na dvor k delostr. pluku, bolo ráno asi 9 hod. Mali sme dostať pokyn ako ďalej. Nik neprichádzal. Odišli sme do kasární. Tu prišli maďarskí vojaci s výzvou či sa chceme k nim pripojiť. Sme sa im vysmiali, že čo ich to napadá, na to ani len nepomyslíme. Pobrali nám zo stien čo sme mali повеšané karabíny a odišli. Ja s Drienikom boli sme sa prejsť po Bratislave, pátrať, čo sa deje. Behom jednej hodiny sme sa potom z kasární roztratil, každý pošiel svojou stranou, nezostalo nikoho. My sme s

Drienikom nasadli na vlak do Leopoldova. Ďalej nešiel. Pokračovali sme v ceste pešo do Piešťan po železničnej koľaji. Tu nás pristavovali maďarské hliadky, ktorých sme nemohli pozbaviť a pokračovali ďalej k našej hliadke Československého zboru, ktorí sa zúčastňovali odboja. Naši postupovali rýchle, boli to skúsení vojaci a na strane druhej boli sobrantka, keď prišlo do tuhšieho boja utekali. V Piešťanoch sme boli večer o 10. hod. Tu sme prenocovali na nádraží a ráno zasa pešo ďalej do Nov. Mesta. Ale tu sme už stretli vlak, čo šiel z Piešťan. V N. Meste sme počkali na vlak a potom nasadli a viezli sa až do Púchova. Bol večer. U sestry som prenocoval a ráno kráčal pešo domov. Najšťastnejší úsek mojej pešej cesty.

14. decembra 1918: som prišiel domov nadobro z fronty.⁷⁶ Bol som v poli od 6. januára 1917 stále v boji striedajúc palebné postavenia. Buď Bohu vďaka za to, že ma po celý čas sprevádzal, chránil a opatroval od všetkého zlého, že som sa zdravý vrátil domov. Ani sme nevedeli, že už 28. októbra 1918 bola vyhlásená Československá republika, to sme sa až v Bratislave dozvedeli.

Pamätný veršík z bojov za padlými kamarátmi:

Tam sú pochovaní ďaleko vzdialení,
kto na ich hrobe sa za nich pomodlí?
Spite sladko bratia milení,
ktorí ste ďaleko v cudzine vzdialení.
Utekajú časy a stále sa menia,
s Bohom bratia milí, s Bohom – do videnia!

Vlastnoručne na pamiatku z bojov prvej svetovej války napísal

Ján Nošík

⁷⁶ Ján Nošík oficiálne vykonával vojenskú službu podľa jeho zápiskov do 21. októbra 1919.